

erit a pretore. — § 7. Datur autem et alia facultas reo, ut, si malit, referat iurandum: et si is, qui petit, conditione iurandi non utatur, iudicium ei pretor non dabit: æquissime enim hoc facit, cum non deberet displicere conditio iurandi ei, qui detulit: sed nec iurandum de calumnia referenti deferretur: quia non est ferendus actor, si conditionis, quam ipse detulit, de calumnia velit sibi iurari. — § 8. Non semper autem consonans est, per omnia referri iurandum, quale deferretur: forsitan ex diversitate rerum⁶⁸ vel personarum, quibusdam emergentibus, quæ varietatem inducunt: ideoque, si quid tale inciderit, officio iudicis conceptio⁶⁹ huiusmodi iurandi terminetur. — § 9. Cum res in iurandum demissa sit, iudex iuramentum absolvit⁷⁰: referentem audiet, et, si actor iuret, condemnet reum: nolentem iurare reum, si solvat, absolvit: non solventem condemnat: ex relatione, non iurante actore, absolvit reum.

35. PAULUS, lib. 28, ad Edictum.

Tutor pupilli, omnibus probationibus aliis deficientibus, iurandum deferens⁷¹ audiendus est: quandoque enim pupillo denegabitur actio. — § 1. Prodigus, si deferat iurandum, audiendus non est⁷². Itemque in cæteris similibus ei dicendum est: nam sive pro pacto convento, sive pro solutione, sive pro iudicio hoc iurandum cedit, non ab aliis delatum probari debet, quam qui ad hæc habiles sunt. — § 2. Qui non compelluntur Romæ⁷³ iudicium accipere, nec iurare compellendi sunt: ut legati provinciales.

36. ULPIANUS, lib. 27, ad Edictum.

Si actor deferat iurandum de sola constituta pecunia, et reus iuraverit, exceptione utetur, si de constituta conveniatur: sed, si de sorte, id est, de priore obligatione, conveniatur, exceptio cessabit: nisi de hac quoque iuraverit, adversario deferente.

37. Idem, lib. 35, ad Edictum.

Si non fuerit remissum iurandum ab eo, qui detulerit, sed de calumnia non iuratur, consequens est, ut debeat denegari ei actio: sibi enim imputet, qui processit ad delationem iurandi, nec prius de calumnia iuravit: ut sit iste remittenti similis.

38. PAULUS, lib. 37, ad Edictum.

Manifestæ turpitudinis, et confessionis est, nolle nec iurare, nec iurandum referre⁷⁴.

39. JULIANUS, lib. 50 Digestorum.

Si quis cum debitore suo pepigerit, ne ab eo pecunia peteretur, si iurasset se *Capitolium non ascendisse*, vel aliud quodlibet fecisse, vel non fecisse, isque iuraverit, et exceptio iurandi dari debet, et solum repeti poterit: est enim justa conventio, si qualibet causa in conditione iurandi deducta fuerit.

40. Idem, lib. 13 Digestorum.

Iurandum a debitore exactum efficit, ut pignus liberetur⁷⁵; et in hoc acceptationi simile: perpetuam certe exceptionem parit: idcirco penam quoque petentem creditorem exceptione summovent oportet: et solum repeti potest; utpote cum interposito eo, ab omni controversia discedatur.

41. POMPONIUS, lib. singul. Regularum.

Labeo, etiam absenti⁷⁶, et ignorant iurandi gratiam⁷⁷ fieri posse, respondit: sed et per epistolam gratia iurandi fieri potest.

42. Idem, lib. 18 Epistolarum.

Creditore, qui de mutua pecunia contra pupillum contendebat, iurandum deferente, pupillus iuravit, se dare non oportere: eandem pecuniam a fideiussore ejus petit: an excludendum sit exceptio iurandi? Quid tibi placet, rescribe mihi. Eam rem apertius explicat Julianus: nam si controversia inter creditorem et pupillum fuerit, an omnino pecuniam mutuam accepisset, et convenit, ut ab omni conditione discederetur, si pupillus iurasset, isque iuraverit se dare non oportere, naturalis⁷⁸ obligatio hac pactione tollitur, et soluta pecunia repeti poterit: sin vero creditor quidem se mutuam dedisse contendebat, pupillus autem hoc solo defendebatur, quod tutor ejus non intervenisset, et hoc tale iurandum interpositum est, hoc casu fideiussorem pretor non tuebatur. Si autem liquido probari non potest, quid actum sit, et in obscuro erit (ut plerunque fit) de facto, an de jure, inter creditorem et pupillum con-

68. Adde L. 4, § 1, in fin. inf. de incend. ruin. naufrag. — 69. § 5, supr. hic: L. 12, § 5, de reb. cred. — 70. Adde L. 40, inf. h. t. — 71. L. 17, § 2, supr. eod. — 72. Arg. d. L. 17, § 1, et 2. — 73. L. 25, § 2, supr. de iudic. — 74. Vide tamen L. 12, § 3, C. de reb. cred. — 75. L. 13, inf. quib. mod. pign. vel hypoth. solv. — 76. L. 12, § 4, de reb. cred. — 77. L. 6, L. 52, supr. h. t. — 78. L. 95, § 4, inf. de solution. L. 59, inf. de oblig. et act. — 79. L. 28, § 4, supr. h. t. — 80. L. 1, § 5, inf. quær. rer. act. — 81. L. 9, § pen. supr. h. t. — 82. L. 28, § 1, supr. eod.

troversia fuerit, deferente creditore pupillum iurasse, intelligere debemus, id actum inter eos, ut si iurasset se dare non oportere, ab omni conditione discederetur: atque ita et solum pecuniam repeti posse: et fideiussoribus exceptionem dari debere existimavimus. — § 1. Si fideiussor iuraverit, se dare non oportere, exceptio iurandi reus promittendi tutus⁷⁹ est. Atquin si⁸⁰, quasi omnino idem non fideiussisset, iuravit, non debet hoc iurandum reo promittendi prodesse. — § 2. Sed et si actore deferente, defensor⁸¹ absentis vel presentis iuravit, eum, quem defendit, dare non oportere, exceptio iurandi ei, cuius nomine iuratum fuerit, dari debet. Eadem ratio est, si fideiussor defensor iuraverit: reo enim datur exceptio. — § 3. Item, si reus⁸² iuravit, fideiussor tutus sit: quia et res iudicata secundum alterutrum eorum, utriusque proficeret.

TIT. III.

DE IN LITEM JURANDO.

1. ULPIANUS, lib. 81, ad Sabinum.

Rem in iudicio deductam non idcirco pluris esse opinamur, quia crescere [condemnatio] potest, [ex] contumacia non restituentis, per iurandum in litem: non enim res pluris fit per hoc, sed ex contumacia aestimatur ultra rei pretium.

2. PAULUS, lib. 15, ad Sabinum.

Sive nostrum quid petamus, sive ad exhibendum agatur. — § 1. Interdum quod intersit agentis, solum aestimatur, veluti cum culpa non restituentis, vel non exhibentis puniuntur: cum vero dolus, aut contumacia non restituentis, vel non exhibentis, quanti in litem iuraverit actor.

3. ULPIANUS, lib. 30, ad Edictum.

Nummis depositis, iudicem non oportet in litem iurandum deferre, ut iuret quisque, quod sua interfuit: cum certa sit numerorum estimatio: nisi forte de eo quis iuret, quod sua interfuit, nummos sibi sua die redditos esse: quid enim, si sub pena pecuniam debuit, aut sub pignore, quod, quia deposita ei pecunia adnegata est, distractum est.

4. Idem, lib. 56, ad Edictum.

Videamus in tutelari causa quis iurare, et adversus quem possit? Et quidem ipse pupillus, si impubes est, non potest²: hoc enim sæpissime rescriptum est. Sed nec tutorem cogendum, vel matrem pupilli admittebam, etsi parata esset iurare, D. fratres rescripserunt: grave enim videbatur, et ignorantibus, et invitatos tutores, sub alieni compendii emolumento, etiam perjurium anceps subire. Curatores quoque pupilli vel adulescentis non esse cogendos in litem iurare, rescriptis imperatori nostri, et D. patris ejus continetur: si tamen tantam affectionem pupillo suo, vel adulescenti, tutores vel curatores prestare volunt, auctoritas juris non refragabitur, quin iudicio, quod inter ipsos acceptum est, finis ejusmodi possit adhiberi: non enim ad suam utilitatem iurandi referenda aestimatio est, sed ad domini: cuius nomine tutela ratio postuletur. Adulescens vero, si velit iurare, potest. — § 1. Deferre autem iurandum iudicem oportet: cæterum si alius detulerit iurandum, vel non delato iuratum sit, nulla erit religio: nec ullum iurandum. Et ita constitutionibus expressum est imperatoris nostri et divi patris ejus. — § 2. Jurare autem in infinitum licet. Sed, an iudex modum iurando statuere possit, ut intra certam quantitatem iuretur, ne arrepta occasione, in immensum iuretur, quæro? Et quidem in arbitrio esse iudicis, deferre iurandum, necne, constat. An igitur, qui possit iurandum non deferre, idem possit et taxationem iurando adhibere, quæritur? Arbitrio tamen bonæ fidei iudicis etiam hoc congruit. — § 3. Item videndum, an possit iudex, qui detulit iurandum, non sequi id: sed vel prorsus absolvere, vel etiam minoris condemnare, quam iuratum est? Et magis est, ut ex magna causa, et postea repetitis probationibus possit. — § 4. Ex culpa autem non esse iurandum deferendum, constat: sed estimationem a iudice faciendam.

5. MARCIANUS, lib. 4 Regularum.

In actionibus in rem⁷, et in ad exhibendum⁸, et in bonæ fidei iudiciis⁹ in litem iuratur. — § 1. Sed iudex potest præfinire certam summam, usque ad quam iuretur: licuit¹⁰ enim et a primo nec deferre. —

TIT. III. — 1. Lib. 5, C. 53. — 2. Adde L. 9, inf. de acquir. vel omitt. hered. — 3. L. 11, § pen. inf. rer. amotar. — 4. L. 14, in fin. supr. si quis cautionib. — 5. L. 5, § 1, inf. h. t. — 6. d. L. 5, § 3. — 7. L. 68, supr. de rei vind. L. 16, § 3, vers. sin. vero. inf. de pignorib. — 8. L. 3, § 2, supr. ad exhibend. — 9. L. 5, C. de reb. cred. L. 25, § 10, supr. de hered. petit. L. 5, § 2, inf. commodat. L. 1, § 20; L. 5, in pr. inf. depositi; L. 48, § 1, inf. locati junct. § 29, inst. de action. — 10. L. 4, § 2, supr. h. t.

§ 2. Item et si iuratum fuerit, licet iudici vel absolvere, vel minoris condemnare. — § 3. Sed in his omnibus ob¹¹ dolum solum in litem iuratur, non¹² etiam ob culpam: hæc enim iudex aestimat. — § 4. Plane interdum et in actione stricti iudicii¹³ in litem iurandum est: veluti, si promissor Stichum moram fecerit, et Stichus decesserit: quia iudex aestimare, sine relatione iurandi, non potest rem. quæ non extat.

6. PAULUS, lib. 26, ad Edictum.

Alias, si ex stipulatu vel ex testamento¹⁴ agatur, non solet in litem iurari.

7. ULPIANUS, lib. 8, ad Edictum.

Volgo præsumitur, alium in litem non debere iurare, quam dominum litis: denique Papinianus ait, alium non posse iurare, quam eum, qui litem suo nomine contestatus est.

8. MARCELLUS, lib. 8 Digestorum.

Tutor rem adulti, quam possidet, restituere ei non vult: quæro, utrum, quanti res est, an quanti in litem iuratum fuerit, condemnari debet? Resp. Non est æquum pretio (id est, quanti res est) litem aestimari: cum et contumacia¹⁵ punienda sit: et arbitrio potius domini rei pretium statuendum sit, potestate petitori in litem iuranti concessa.

9. JAVOLENUS, lib. 18, ex Cassio.

Cum furti agitur, iurare ita oportet, tanti rem fuisse, cum furtum factum sit; non adjici, eo, plurisve, quia quod res pluris est, utique tanti est.

10. CALLISTRATUS, lib. 4 Quæstionum.

In instrumentis¹⁶ quæ quis non exhibet, actori permittitur in litem iurare, quanti sua interest ea proferri: ut tanti condemnetur reus: idque etiam divus Commodus rescripsit.

11. PAULUS, lib. 3 Responsorum.

De perjurio ejus, qui ex necessitate juris in litem iuravit, quæri facit non solere.

TIT. IV.

DE CONDICTIONE CAUSA DATA CAUSA NON SECUTA.

1. ULPIANUS, lib. 26, ad Edictum.

Si ob rem non inhonestam data sit pecunia, ut filius emanciparetur, vel servus manumitteretur, vel a lite discedatur, causa secuta repetitio cessat. — § 1. Si parenti conditioni causa, tibi dedero decem, mox repudiavero hereditatem vel legatum, possum condicere.

2. HERMOGENIANUS, lib. 2 iuris Epitomarum.

Sed et si falsum testamentum sine scelere ejus, qui dedit, vel inofficiosum pronuncietur, veluti causa non secuta, decem repetentur.

3. ULPIANUS, lib. 26, ad Edictum.

Dedi tibi pecuniam, ne ad iudicem iretur: quasi decidi. An possim condicere, si mihi non caveatur, ad iudicem non iri? Et est verum, multum interesse, utrum ob hoc solum dedit, ne eatur, an ut et mihi reprobaretur, non iri: si ob hoc, ut [et] reprobaretur, condici poterit, si non reprobatur: si, ut ne eatur, conditio cessat, quamdiu non itur. — § 1. Idem erit, et si tibi dedero, ne Stichum manumittas: nam secundum distinctionem supra scriptam, aut admittenda erit repetitio, aut inhibenda. — § 2. Sed si tibi dedero, ut Stichum manumittas, si non facis, possum condicere: aut si me pœniteat, [condicere possum]. — § 3. Quid, si ita dedi, ut intra certum tempus manumittas? si nondum tempus præterit, inhibenda erit repetitio, nisi pœniteat: quod si præterit, condici poterit. Sed si Stichus decesserit, an repeti, quod datum est, possit? Proculus ait, si post id temporis decesserit, quo manumitti poterit, repetitionem esse: si minus, cessare. — § 4. Quinimo et si nihil tibi dedi, ut manumitteres, placuerat tamen, ut darem, ultro tibi competere actionem, quæ ex hoc contractu nascitur, id est, condictionem, de functo quoque eo. — § 5. Si liber homo, qui bona fide serviebat, mihi pecuniam dederit, ut eum manumittam, et fecero postea liber probatus, an mihi condicere possit, quæritur? Et Julianus lib. 14 Digestorum scribit, competere manumissionem. Neratius etiam libro Membranarum refert, Paridem pantominum a Domitia Neronis filia decem, quæ ei pro libertate dederat, repetisse per iudicem: nec fuisse quasitum, an Domitia sciens liberum accepisset. — § 6. Si quis, quasi statuliber, mihi

11. L. 41, § 1, inf. de re iudicat. — 12. L. 4, § fin. supr. h. t. — 13. Adde L. 5, in fin. inf. si quis in fraud. pat. uni. — 14. Vide tamen L. 60, § 1, inf. ad leg. Falcid. — 15. L. 65, et seqq. supr. de rei vind. — 16. L. 4, C. h. t.

decem dederit, cum iussus non esset, condicere eum decem Celsus scribit. — § 7. Sed si servus, qui testamento heredi iussus erat, decem dare, et liber esse, codicillis pure libertatem accepit, et id ignorans dederit heredi decem, an repetere possit? Et refert, patrem suum Celsum existimasse, repetere eum non posse. Sed ipse Celsus naturali æquitate motus, putat repeti posse. Quæ sententia verior est: quamquam constet (ut et ipse ait) eum, qui dedit ea spe, quod se ab eo, qui acceperit, remunerari existimaret, vel amioem sibi esse eum futurum, repetere non posse, opinione falsa deceptum. — § 8. Subtilius quoque illud tractat, an ille, qui se statuliberum putaverit, nec fecerit nummos accipientis: quoniam heredi dedit, quasi ipsius heredis nummos daturus, non quasi suos, qui utique ipsius fuerunt, acquisiti scilicet post libertatem ei ex testamento competentem? Et puto, si hoc animo dedit, non fieri ipsius: nam et cum tibi nummos meos, quasi tuos do, non facio tuos. Quid ergo, si hic non heredi, sed alii dedit, cui putabat se iussus? Si quidem peculiares dedit, nec fecit accipientis: si autem alius pro eo dedit, aut ipse dedit jam liber factus, sicut accipientis. — § 9. Quamquam permissum² sit statulibero, etiam de peculo dare implendæ conditionis causa, si tamen vult heres nummos salvos facere, potest eum vetare dare: sic enim fiet, ut [et] statuliber perveniat ad libertatem, quasi impleta conditione, cui parere prohibitus est: et nummi non peribunt: sed is, quem testator accipere voluit, adversus heredem in factum actione agere potest, ut testatori pareatur.

4. Idem, lib. 39, ad Edictum.

Si quis accepto³ tulerit debitori suo, cum conveniret, ut⁴ expromissorem daret, nec ille det, potest dici, condici posse ei, qui accepto sit liberatus.

5. Idem, lib. 2 Disputationum.

Si pecuniam ideo acceperis, ut Capuam eas, deinde parato tibi ad proficiscendum conditio temporis vel valetudinis impedimento fuerit, quo minus proficisceris, an condici possit, videndum? Et, cum per te non steterit, potest dici repetitionem cessare: sed cum liceat pœnitere ei, qui dedit, proculdubio repetitur id quod datum est: nisi forte tua intersit, non accipere te ob hanc causam pecuniam: nam si ita res se habeat, ut licet nondum profectus sis, ita tamen rem composueris, ut necesse habeas proficisci, vel sumptus, qui necessarii fuerunt ad profectionem, jam fecisti, ut manifestum sit te plus forte, quam accepisti, erogasse, conditio cessabit: sed si minus erogatum sit, conditio locum habebit: ita tamen, ut indemnitas tibi præstetur ejus, quod expendisti. — § 1. Si servum quis tradiderit alicui ita, ut ab eo intra certum tempus manumitteretur, si pœniterit eum, qui tradiderit, et super hoc eum certioraverit, et fuerit manumissus post pœnitentiam, attamen actio propter pœnitentiam competit ei, qui dedit. Plane si non manumiserit, constitutio succedit, facitque eum liberum, si nondum pœniterat eum, qui in hoc dedit. — § 2. Item si quis dederit Titio decem, ut servum emat, et manumittat, deinde pœniteat, si quidem nondum emptus est, pœnitentia dabit condictionem, si hoc ei manifestum fecerit: ne, si postea emat, damno adficiatur: si vero jam sit emptus, pœnitentia non facit injuriam ei, qui redemit, sed pro decem, quæ accepit, ipsum servum, quem emit, restituet: aut si ante decessisse proponatur, nihil præstabit: si modo per eum factum non est: quod si fugit, nec culpa ejus contigit, qui redemit, nihil præstabit: plane reprobare eum oportet, si in potestatem suam pervenerit, restituiri. — § 3. Sed si accepit pecuniam, ut servum manumittat, isque fugerit prius, quam manumittatur, videndum an condici possit, quod accepit? Et, si quidem distracturus erat hunc servum, et propter hoc non distraxit, quod acceperat, ut manumittat, non oportet ei condici. Plane cavebit, ut, si in potestatem suam pervenerit servus, restituat id, quod accepit, eo minus, quo vilior servus factus est propter fugam. Plane si adhuc eum manumitti velit is, qui dedit, ille vero manumittere nolit propter fugam offensus, totum, quod accepit, restituere eum oportet. Sed si eligat is, qui decem dedit, ipsum servum consequi necesse est, aut ipsum ei dari, aut, quod dedit, restitui. Quod si distracturus non erat eum, oportet id, quod accepit, restitui: nisi forte diligentius eum habiturus esset, si non accepisset, ut manumitteret: tunc enim non est æquum⁵, eum et servo, et toto pretio carere. — § 4. Sed ubi accepit, ut manumitteret, deinde servus decessit, si quidem moram fecit manumissioni, consequens est, ut dicamus refundere eum, quod accepit: quod si moram non fecit, sed, cum profectus esset ad præsidem, vel apud quem manumittere posset, servus in itinere decesserit, verius est, si quidem distracturus erat, vel quod ipse usus, oportere dici, nihil eum refundere debere: enimvero si nihil eorum facturus, ipsi adhuc servum dicimus

TIT. IV. — 1. Lib. 4, C. 6. — 2. L. 5, § 1; L. 1, § 15, inf. de statulib. — 3. Adde L. 10, inf. h. t. — 4. Adde L. 9, inf. de præscr. verb. — 5. L. ult. § fin. inf. quær. rer. actio.

A
B
C
D
E
F
G

obisse: decederet enim et si non accepisset, ut manumitteret: nisi forte profecto manumissionis gratia, morti causam praebeat: ut vel a latronibus sit interfectus, vel ruina in stabulo oppressus, vel vehiculo obruitus, vel alio quo modo, quo non periret, nisi manumissionis causa proficisceretur.

6. *Idem*, lib. 5 Disputationum.

Si extraneus pro muliere dotem dedisset, et pactus esset, ut quoquo modo finitum esset matrimonium, dos et redderetur, nec fuerint nuptiae secute, quia de his casibus solummodo fuit conventum, qui matrimonium sequuntur, nuptiae autem secuta non sint, quaerendum erit, utrum mulieri conditio, an ei, qui dotem dedit, competat? Et verisimile est, in hunc quoque casum, eum, qui dat, sibi prospicere: nam, quasi causa non secuta, habere potest conditionem, qui ob matrimonium dedit, matrimonio non copulato: nisi forte evidentissimis probationibus mulier ostenderit, hoc eum ideo fecisse, ut ipsi magis mulieri, quam sibi prospiceret. — § 1. Sed et si pater pro filia det, et ita convenit, nisi evidenter aliud actum sit, conditionem patri competere Marcellus ait.

7. JULIANUS, lib. 16 Digestorum.

Qui se debere pecuniam mulieri putabat, jussu ejus, dotis nomine promisit sponso, et solvit: nuptiae deinde non intercesserunt: quasitum est, utrum ipse potest repetere eam pecuniam, qui dedisset, an mulier? Nerva et Atilianus responderunt, quoniam putasset quidem debere pecuniam, sed excepto doli mali tueri se potuisset, ipsum repetiturum: sed si cum sciret se nihil mulieribus debere, promississet, mulieris esse actionem: quoniam pecunia ad eam pertineret: si autem vere debitor fuisset, et ante nuptias solvisset, et nuptiae secuta non fuissent, ipse possit condicere: causa debiti integra mulieri ad hoc solum manente, ut ad nihil aliud debitor compellatur, nisi ut cedat ei condictione actione. — § 1. Fundus dotis nomine traditus, si nuptiae insecuta non fuerint, conditione repeti potest: fructus quoque [condicti] poterunt. Idem juris est de ancilla, et partu ejus.

8. NERATIUS, lib. 2 Membranarum.

Quod Servius in libro de dotibus scribit, si inter eas personas, quarum altera nondum justam aetatem habeat, nuptiae factae sint, quod dotis nomine interim datum sit, repeti posse, sic intelligendum est, ut si divortium intercesserit prius, quam utraque persona justam aetatem habeat, sit ejus pecuniae repetitio: donec autem in eodem habitu matrimonii permanent, non magis id repeti possit, quam quod sponsa sponso dotis nomine dederit, donec maneat inter eos adfinitas: quod enim ex ea causa, nondum coito matrimonio datur (cum sic datur, tanquam in dotem perventuram) quamdiu pervenire potest, repetitio ejus non est.

9. PAULUS, lib. 17, ad Plautium.

Si donatrus mulieri, jussu ejus sponso numeravi, nec nuptiae secutae sunt, mulier condicet. Sed si ego contraxi cum sponso, et pecuniam in hoc dedi, ut si nuptiae secutae essent, mulieri dos adquireretur: si non essent secutae, mihi redderetur, quasi ob rem datur, et re non secuta, ego a sponso condicam. — § 1. Si quis indebitam pecuniam, per errorem, jussu mulieris, sponso ejus promississet, et nuptiae secutae fuissent, exceptione doli mali uti non potest, maritus enim suum negotium gerit: et nihil dolo facit nec decipiendus est: quod fit, si cogatur indotatam uxorem habere: itaque adversus mulierem conditio ei competit, ut aut repetat ab ea quod marito dedit: aut ut liberetur, si nondum solverit. Sed si, soluto matrimonio, maritus peteret, in eo duntaxat exceptionem ob stare debere, quod mulier receptura esset.

10. JAVOLENUS, lib. 4, ex Plautio.

Si mulier ei, cui nuptura erat, cum dotem dare vellet, pecuniam, quae sibi debebatur, acceptam fecit, neque nuptiae insecutae sunt, recte ab eo pecunia condicetur: quia nihil interest, utrum ex numeratione pecunia ad eum sine causa, an per acceptilationem pervenerit.

11. JULIANUS, lib. 10 Digestorum.

Si heres arbitrato liberum certam summam monumentum jussu facere, dederit liberti pecuniam, et is accepta pecunia monumentum non faciat, conditione tenetur.

12. PAULUS, lib. 6, ad legem Juliam et Papiam.

Cum quis mortis causa donationem, cum convalescentem donator, condicit, fructus quoque donatarum rerum, et partus, et quod adcrevit rei donatae, repetere potest.

6. Arg. L. 55, infr. de reg. jur.; L. 9, in pr. infr. h. t. — 7. L. 38, § 1, infr. de usur. — 8. L. 4, infr. de ritu nupt. — 9. L. 7, in pr. vers. sed si supra h. t. — 10. L. 75, § fin. infr. de jure dot. — 11. L. 55, infr. de reg. jur. — 12. L. 115 in pr. infr. d. l. — 13. L. 3, § 2, pr. infr. de collatione. — 14. L. 6, § 9, 10, supr. de negot. gest.; L. 57, in fin. infr. de condict. indeb.; L. 80, § 5, infr. de furt. — 15. L. 14, in pr. infr. de solutione. — 16. L. 6, § 1, infr. de condict. indeb. — 17. Immo vide L. 5, § 1, infr. de praes. verb. — 18. Immo vide d. L.

13. MARCIANUS, lib. 3 Regularum.
Si filius contulerit fratri, quasi adgniturus bonorum possessionem, et non agnovit, repetere eum posse, Marcellus lib. 5 Digestorum scribit.

14. PAULUS, lib. 5, ad Sabinum.

Si procuratori falso indebitum solutum sit, ita demum a procuratore repeti non potest, si dominus ratum habuerit: sed ipse dominus tenetur, ut Julianus scribit. Quod si dominus ratum non habuisset, etiam si debita pecunia soluta fuisset, ab ipso procuratore repetetur: non enim quasi indebitum datum [repetetur] sed quasi ob rem datum, nec res secuta sit, ratihabitione non intercedente: vel quod furtum faceret pecuniae falsus procurator: cum quo non tantum furti agi, sed etiam condici ei posse.

15. POMPONIUS, lib. 22, ad Sabinum.

Cum servus tuus in suspicionem furti Attio venisset, dedisti eum in questionem sub ea causa, ut, si id repertum in eo non esset, redderetur tibi: is eum tradidit praefecto vigilum, quasi in facinore deprehensum: praefectus vigilum eum summo supplicio adfecit. Ages cum Attio, dare eum tibi oportere: quia et ante mortem dare tibi eum oportuerit: Labeo ait, posse etiam ad exhibendum agi, quoniam fecerit, quominus exhiberet: sed Proculus dari oportere ita ait, si fecisses ejus hominem: quo casu ad exhibendum agere te non posse: sed si tuus mansisset, etiam furti te acturum cum eo: quia re aliena ita sit usus, ut sciret se invito domino uti, aut dominum, si sciret, prohibitorum esse.

16. CELSUS, lib. 3 Digestorum.

Dedi tibi pecuniam, ut mihi Stichum dares: utrum id contractus genus pro portione emptionis et venditionis est? an nulla hic alia obligatio est, quam ob rem dati re non secuta? In quod proclivior sum: et ideo, si mortuus est Stichus, repetere possumus, quod ideo tibi dedi, ut mihi Stichum dares. Finge alium esse Stichum, sed te tamen eum tradidisse: repetere a te pecuniam potero, quia hominem accipientis non feceris: et rursus si tuus est Stichus, et pro evictione ejus promittere non vis, non liberaberis, quominus a te pecuniam repetere possim.

TIT. V.

DE CONDICTIONE OB TURPEM, VEL INJUSTAM CAUSAM.

1. PAULUS, lib. 10, ad Sabinum.

Omne, quod datur, aut ob rem datur, aut ob causam: et ob rem, aut turpem aut honestam: turpem autem, aut ut dantis sit turpitudine, non accipientis: aut [ut] accipientis duntaxat, non etiam dantis: aut utriusque. — § 1. Ob rem igitur honestam datum ita repeti potest, si res, propter quam datum est, secuta non est. — § 2. Quod si turpis causa accipientis fuerit, etiamsi res secuta sit, repeti potest.

2. ULPIANUS, lib. 26, ad Edictum.

Ut puta dedi tibi, ne sacrilegium facias, ne furtum, ne hominem occidas: in qua specie Julianus scribit, si tibi dedero, ne hominem occidas, condici posse. — § 1. Item si tibi dedero, ut rem mihi reddas depositam apud te, vel ut instrumentum [mihi redderes]. — § 2. Sed si dedi, ut secundum me in bona causa iudex pronuntiaret, est quidem relatum, conditioni locum esse: sed hic quoque crimen contrahit: iudicem enim corrumpere videtur: et non ita pridem imperator noster constituit, litem cum perdere.

3. PAULUS, lib. 10, ad Sabinum.

Ubi autem et dantis et accipientis turpitudine versatur, non posse repeti dicimus, veluti si pecunia datur, ut male iudicetur.

4. ULPIANUS, lib. 26, ad Edictum.

Idem, si ob stuprum datum sit, vel si quis in adulterio deprehensus, redemerit se: cessat enim repetitio, idque Sabinus et Pegasus responderunt. — § 1. Item si dederit fur, ne redderetur, quoniam utriusque turpitudine versatur, cessat repetitio. — § 2. Quotiens autem solius accipientis turpitudine versatur, Celsus ait, repeti posse, veluti, si tibi dedero, ne mihi injuriam facias. — § 3. Sed quod meretrici datur, repeti non potest, ut Labeo et Marcellus scribunt: sed nova ratione, non ea, quod utriusque turpitudine versatur, sed solius dantis: illam enim turpiter

5, § 1, in fin. — 19. L. 167, in pr. infr. de reg. jur.
Tit. V. — 1. Lib. 4, C. 7. — 2. L. 54, l. 65, § 4, infr. de condict. indeb. — 3. L. 4, C. 1, t. — 4. L. ult. infr. depositi; L. 5, infr. de tutel. et ration. distral. — 5. L. 1, § 5, supr. de calumniat.; L. 1, C. de pena iudic. qui male iudic. — 6. L. 4, § 1; L. 8, in fin. infr.; L. 3, C. h. t.; L. 5, § 1, supr. de calumniat.; L. 9, infr. de doli mali et met. except. — 7. Immo vide L. 7, § 1; L. 8, in pr. supr. quod met. caus.

facere, quod sit meretrix, non turpiter accipere, cum sit meretrix. — § 4. Si tibi indicium dedero, ut fugivum meum indices vel furem rerum mearum, non poterit repeti, quod datum est: nec enim turpiter accepisti. Quod si a fugitivo meo accepisti, ne eum indicares, condicere tibi hoc, quasi furi, possum: sed si ipse fur indicium a me accepit, vel furis, vel fugitivi socius, puto conditionem locum habere.

5. JULIANUS, lib. 3, ad Urseium Ferocem.

Si a servo meo pecuniam quis accepisset, ne furtum ab eo factum indicaret, sive indicasset, sive non, repetitionem fore ejus pecuniae, Proculus respondit.

6. ULPIANUS, lib. 18, ad Sabinum.

Perpetuo Sabinus probavit veterum opinionem existimantium, id, quod ex injusta causa apud aliquem sit, posse condici. In qua sententia etiam Celsus est.

7. POMPONIUS, lib. 22, ad Sabinum.

Ex ea stipulatione, quae per vim extorta esset, si exacta esset pecunia, repetitionem esse constat.

8. PAULUS, lib. 5 Questionum.

Si ob turpem causam promiseris Titio, quamvis, si petit, exceptione doli mali, vel in factum summovere eum possis, tamen, si solveris, non posse [t.] repeti: quoniam sublata proxima causa stipulationis, quae propter exceptionem inanis esset, pristina causa, id est, turpitudine, superesset: porro autem si et dantis et accipientis turpis causa sit, possessoris potiorum esse: et ideo repetitionem cessare, tametsi ex stipulatione solutum est.

9. *Idem*, lib. 5, ad Plautium.

Si vestimenta utenda tibi commendavero, deinde pretium, ut recipere, dedissem, conditione me recte acturum, responsum est: quamvis eum propter rem datum sit, et causa secuta sit, tamen turpiter datum est. — § 1. Si rem locatam tibi, vel venditam a te, vel mandatam, ut redderes, pecuniam accepisti, habeo tecum ex locato, vel vendito, vel mandati actionem: quod si, ut id, quod ex testamento, vel ex stipulatione debebas, redderes mihi, pecuniam tibi dederim, conditio duntaxat pecuniae datae eo nomine erit: idque et Pomponius scribit.

TIT. VI.

DE CONDICTIONE INDEBITI.

1. ULPIANUS, lib. 26, ad Edictum.

Nunc videndum de indebito soluto. — § 1. Et quidem, si quis indebitum ignorans solvit, per hanc actionem condicere potest: sed si sciens se non debere solvit, cessat repetitio.

2. *Idem*, lib. 16, ad Sabinum.

Si quis sic solverit, ut, si apparuisset esse indebitum vel Falcidia emergerit, reddatur, repetitio locum habebit: negotium enim contra tum est inter eos. — § 1. Si quid ex testamento solutum sit, quod postea falsum, vel inofficiosum, vel irritum, vel ruptum apparuerit, repetitur: vel si post multum temporis emergerit res alienum, vel codicilli diu celati, prolati, qui ademptionem continent legatorum solutorum, vel deminutionem per hoc, quia aliis quoque legata relicta sunt: nam divus Hadrianus circa inofficiosum et falsum testamentum rescriptis, actionem dandam ei, secundum quem de hereditate iudicatum est.

3. PAPIANUS, lib. 28 Questionum.

Idem est, et si solutis legatis nova et inopinata causa hereditatem abstulit: veluti nato posthumo, quem heres in utero fuisse ignorabat: vel etiam ab hostibus reverso filio, quem pater obisse falso praesumpserat: nam utiles actiones posthumo vel filio, qui hereditatem evecerat, dari oportere in eos, qui legatum perceperunt, imperator Titus Antoninus rescriptis: scilicet quod bona fidei possessor, in quantum locupletior factus est, tenetur, nec periculum huiusmodi nominum ad eum, qui sine culpa solvit, pertinebit.

4. PAULUS, lib. 5, ad Sabinum.

Idem divus Hadrianus rescriptis, et si aliud testamentum proferatur.

8. L. 15, infr. de praes. verb. — 9. L. 4, in fin. supr. h. t. — 10. L. 25, in fin. infr. res. anotar. — 11. L. 5, § 1, supr. de calumniat.
Tit. VI. — 1. Lib. 4, C. 8. — 2. L. 9, in pr. C. h. t. — 3. L. 8, § 16, supr. de inoffic. testam. — 4. L. 5, in fin. infr. h. t. — 5. L. 2, in fin.; L. 3, § 4, supr. l. 46, infr. eod. — 6. d. L. 2, in fin. — 7. L. 87, infr. de solutione. — 8. d. l. 87; adde L. 46, infr. de pecul. — 9. L. 4, supr. de condict. caus. dat. — 10. L. 57 in pr. infr. h. t. — 11. L. 5, § 2, infr. de liberat. egst. — 12. L. 14, infr. de oblig. et act. — 13. L. 21, § 2, infr. de fidejuss.; L. 85, infr. de

5. ULPIANUS, lib. 16, ad Sabinum.
Nec novum, ut, quod alius solverit, alius repetat: nam et cum minor viginquaque annis, inconsulte adita hereditate, solutis legatis, in integrum restituitur, non ipsi repetitionem competere, sed ei, ad quem bona pertinent, Arrio Titiano rescriptum est.

6. PAULUS, lib. 5, ad Sabinum.

Si procurator tuus indebitum solverit, et tu ratum non habeas, posse repeti, Labeo libris posteriorum scripsit: quod si debitum fuisset, non potest repeti. Celsus: ideo, quoniam cum quis procuratorem rerum suarum constituit, id quoque mandare videtur, ut solvat creditori: neque postea expectandum sit, ut ratum habeat. — § 1. Idem Labeo ait, si procuratori indebitum solutum sit, et dominus ratum non habeat, posse repeti. — § 2. Celsus ait, eum, qui procuratori debitum solvit, continuo liberari: neque ratihabitionem considerari: quod si indebitum accepit, ideo exigi ratihabitionem, quoniam nihil de hoc nomine exigendo mandasse videretur: [et] ideo, si ratum non habeatur, a procuratore repetendum. — § 3. Julianus ait, neque tutorem, neque procuratorem solventes, repetere posse: neque interesse, suam pecuniam, an pupilli vel domini solvant.

7. POMPONIUS, lib. 9, ad Sabinum.

Quod indebitum per errorem solvitur, aut ipsum, aut tantundem repetitur.

8. PAULUS, lib. 6, ad Sabinum.

Quod nomine mariti, qui solvendo non sit, alius mulieri solvisset, repetere non potest: adeo debitum esset mulieri.

9. ULPIANUS, lib. 66, ad Edictum.

Nam et maritus, si, cum facere nihil possit, dotem solverit, in ea causa est, ut repetere non possit.

10. PAULUS, lib. 7, ad Sabinum.

In diem debitor, adeo debitor est, ut ante diem solutum repetere non possit.

11. ULPIANUS, lib. 33, ad Sabinum.

Si is, cum quo de peculio actum est, per imprudenciam plus, quam in peculio est, solverit, repetere non potest.

12. PAULUS, lib. 7, ad Sabinum.

Si fundi mei usumfructum tibi dedero, falso existimans me eum tibi debere, et, antequam repetam, decesserim, conditio ejus ad heredem quoque meum transit.

13. *Idem*, lib. 10, ad Sabinum.

Naturaliter etiam servus obligatur: et ideo si quis nomine ejus solvat, vel ipse manumissus (ut Pomponius scribit) ex peculio, cujus liberam administrationem habeat, repeti non poterit: et ob id et fidejussor pro servo acceptus [tenetur]: et pignus pro eo datum tenebitur: et si servus, qui peculii administrationem habet, rem pignori in id, quod debeat, dederit, utilis pignoratitia reddenda est. — § 1. Item quod pupillus sine tutoris autoritate mutuum accepit, et locupletior factus est, si pubes factus solvat, non repetit.

14. POMPONIUS, lib. vicesimo primo ad Sabinum.

Nam hoc natura aequum est, neminem cum alterius detrimento fieri locupletiorum.

15. PAULUS, lib. 10, ad Sabinum.

Indebiti soluti conditio naturalis est: et ideo etiam quod rei solutae accessit, venit in conditionem: ut puta partus, qui ex ancilla natus sit: vel quod alluvione accessit; imo et fructus, quos is, cui solutum est, bona fide percepit, in conditionem veniunt. — § 1. Sed et si nammi alieni dati sint, conditio competet, ut vel possessio eorum reddatur: quemadmodum si falso existimans possessionem me tibi debere alicujus rei, tradidissem, condicere. Sed et si possessionem tuam fecissem, ita ut tibi per longi temporis praescriptionem avocari non possit, etiam sic recte tecum per indebitam conditionem agerem. — § 2. Sed et si ususfructus in re soluta alienus sit, deducto usufructu a te condicam.

16. POMPONIUS, lib. 18, ad Sabinum.

Sub conditione debitum, per errorem solutum, pendente quidem

solutum. — 14. L. 16, § 3, infr. de fidejuss. — 15. L. 4, § 4, infr. de doli mali et met. except. — 16. L. 66, infr. h. t.; L. 206, infr. de reg. jur.; L. 2, § 10, infr. in quib. in loco publ.; L. 12, § 1, infr. de dote, pign.; L. 6, in fin. infr. de jure dot.; L. 17, § 4, infr. de iustit. act.; L. 6, § 3, supr. de negot. gest. — 17. L. 66, infr. h. t. — 18. L. 26, § 12; L. 65, § 5, infr. eod.; L. 38, § 2, infr. de usur.; L. 27, in fin. infr. de usu et usufr. legat. — 19. L. 16, in fin. supr. de hered. petit. — 20. L. 48, infr. h. t.; L. 38, § 5, infr. de solutione.

condicione repetitur, condicione autem existente repeti non potest. — § 1. Quod autem sub incerto die debetur, die existente non repetitur.

17. ULPIANUS, lib. 2, ad Edictum.

Nam si, cum moriar, dare promisero, et antea solvam, repetere me non posse, Celsus ait: quæ sententia vera est.

18. Idem, lib. 47, ad Sabinum.

Quod si ea condicione debetur, quæ omnimodo exstatura est, solum repeti non potest: licet sub alia condicione, quæ an impleatur, incertum est, si ante solvatur, repeti possit.

19. POMPONIUS, lib. 22, ad Sabinum.

Si pœnæ²⁴ causa ejus, cui debetur, debitor liberatus est, naturalis obligatio²² manet: et ideo solum repeti non potest. — § 1. Quamvis debitum sibi quis recipiat, tamen si is, qui dat, non debitum dat, repetitio competit: veluti si²⁵ is, qui heredem se, vel bonorum possessorem, falso existimans, creditori hereditario solverit: hic enim neque²⁴ verus heres liberatus erit, et is, quod dedit, repetere poterit: quamvis enim debitum sibi quis recipiat, tamen si is, qui dat, non debitum dat, repetitio competit²⁵. — § 2. Si falso existimans debere, nummos solvero, qui pro parte alieni, pro parte mei fuerunt, ejus summæ partem dimidiam, non corporum, condicam. — § 3. Si putem, me Stichum aut Pamphilum debere, cum Stichum debeam, et Pamphilum solvam, repetam quasi indebitum solum: nec enim pro eo, quod debeo, videor id solvisse. — § 4. Si duo rei, qui decem debebant, viginti pariter solverint: Celsus ait, singulos quina repetituros: quia, cum decem deberent, viginti solvissent: et quod amplius ambo solverint, ambo repetere possunt.

20. JULIANUS, lib. 40 Digestorum.

Si reus et fidejussor solverint pariter, in hac causa non differunt a duobus reis promittendi: quare omnia, quæ de his dicta sunt, et ad hos transferre licebit.

21. PAULUS, lib. 5 Questionum.

Plane si duos reos non ejusdem pecuniæ, sed alterius obligationis, constitueris, ut puta Stichi, aut Pamphili, et pariter duos datos, aut togam, vel denaria mille, non idem dici poterit in repetitione, ut partes repetant: quia nec solvere ab initio sic²⁶ poterunt: igitur hoc casu electio est creditoris, cui velit solvere, ut alterius repetitio impediatur.

22. POMPONIUS, lib. 22, ad Sabinum.

Sed et si me putem tibi aut Titio promississe, cum aut neutrum factum sit, aut Titii persona in stipulatione comprehensa non sit, et Titio solvere, repetere a Titio potero. — § 1. Cum iter excipere deberem, fundum liberum per errorem tradidi: incerti condicam²⁷, ut iter mihi concedatur.

23. ULPIANUS, lib. 45, ad Sabinum.

Eleganter Pomponius quaerit: si quis suspicetur transactionem factam [vel] ab eo, cui heres est, vel ab eo, qui procurator est, et quasi ex transactione dederit, quæ facta non est; an locus sit repetitioni? Et ait, repeti posse: ex falsa enim causa datum est. Idem puto dicendum, et si transactione secuta non fuerit, propter quam datum est. Sed et si resoluta sit transactio, idem erit dicendum. — § 1. Si post²⁸ rem judicatam quis transegerit, et solverit, repetere poterit: idcirco, quia placuit transactionem nullius esse momenti: hoc enim imperator Antoninus cum D. patre suo rescripsit: retineri tamen²⁹, atque compensari in causam judicati, quod ob talem transactionem solum est, potest. Quid ergo, si³⁰ appellatum sit; vel hoc ipsum incertum sit, an judicatum sit, vel an sententia valeat? Magis est, ut transactio vires habeat: tunc enim rescriptis locum esse credendum est, cum de sententia indubitata, quæ nullo remedio ademptari potest, transigitur. — § 2. Item si ob transactionem alimentorum testamento relictorum datum sit, apparet posse repeti, quod datum est: quia transactio senatusconsulto³¹ infirmatur. — § 3. Si quis post transactionem nihilominus condemnatus fuerit, dolo quidem id fit, sed tamen sententia valet: potuit autem quis, si quidem ante litem contestatam transigerit, volenti litem contestari opponere doli exceptionem: sed si post litem contestatam transactum est, nihilominus poterit exceptione doli uti post secuti: dolo enim facit, qui contra transactionem expertus, amplius petit: et ideo condemnatus repetere potest, quod ex causa transactionis dedit. Sane quidem ob causam dedit, neque repeti solet, quod ob causam datum est, causa secuta: sed hic non videtur causa secuta, cum transactioni non stetur. Cum igitur repetitio oritur, transactionis excep-

21. L. 40, in pr. infr. h. t. — 22. L. 10, infr. de SC. Macedon. — 23. L. 65, in fin. infr. h. t. — 24. L. 51, in pr. supr. de hered. petit. — 25. *Inst. L. 44, infr. h. t. l. 3, C. de petit. hered.* — 26. L. 54, § 1, infr. de solutio. — 27. L. 55, supr. de servit. prad. urban. — 28. L. 34, C. de transact. — 29. L. 7, § 1 et 2, supr. d. t. — 30. D. l. 7, in pr. et l. 11, supr. d. t. — 31. *Immo vide l. 8, in pr. supr. d. t. — 32. L. 26, § 3, infr. h. t. — 33. L. ult. § 2, in fin. infr. eod. — 34. L. 3, C. de usur. — 35. L. 102, in fin. infr. de solutio. — 36. L. 18, C. de usur. — 37. L. 4, § 1,*

tionem locum non habet: neque enim utrumque debet locum habere, et repetitio, et exceptio. — § 4. Si qua lex ab initio dupli vel quadrupli statuit actionem, dicendum est, solum ex falsa ejus causa repeti posse.

24. Idem, lib. 46, ad Sabinum.

Si is, qui perpetua exceptione tueri se poterat, cum sciret³² sibi exceptionem profuturam, promiserit aliquid, ut liberaretur: condicere non potest.

25. Idem, lib. 47, ad Sabinum.

Cum duo pro reo fidejussissent decem, deinde reus tria solvisset, et postea fidejussores quina, placuit eum, qui³³ posterior solvit, repetere tria posse: hoc merito, quia tribus a reo solutis septem sola debita supererant, quibus persolutis, tria indebita soluta sunt.

26. Idem, lib. 26, ad Edictum.

Si non sortem quis sed usuras indebitas solvit, repetere³⁴ non poterit, si sortis debita solvit: sed si supra legitimum modum solvit, D. Severus rescripsit (quo jure utimur) repeti quidem non posse, sed sorti imputandum³⁵; et si postea sortem solvit, sortem quasi indebitam repeti posse. Proinde et si ante³⁶ sors fuerit soluta, usura supra legitimum modum soluta, quasi sors indebita, repetuntur. Quid, si simul solverit? Poterit dici, et tunc repetitionem locum habere. — § 1. Supra³⁷ duplum autem usura, et usurarum³⁸ usura, nec in stipulatione deduci nec exigi possunt: et soluta repetuntur: quemadmodum futurarum usurarum usura. — § 2. Si quis falso se sortem debere credens, usuras solverit, potest condicere: nec videtur sciens indebitum solvisse. — § 3. *Indebitum autem solum accipimus, non solum si omnino non debeat, sed etsi per aliquam exceptionem perpetuam³⁹ peti non poterat: quare hoc quoque repeti poterit: nisi sciens⁴⁰ se tutum exceptione, solvit.* — § 4. Si centum debens, quasi ducenta deberem, fundum ducentorum solvi: competere repetitionem Marcellus lib. 20 Digestorum scribit, et centum manere stipulationem. Licet enim placuit, rem⁴¹ pro pecunia solutam parere liberationem; tamen si ex falsa debiti quantitate majoris⁴² pretii res soluta est, non fit confusio partis rei cum pecunia: nemo enim invitus⁴³ compellitur ad communionem: sed et conditio integra rei manet, et obligatio incorrupta: ager autem retinebitur, donec debita pecunia solvatur. — § 5. Idem Marcellus ait, si pecuniam debens, oleum dederit pluris pretii, quasi plus debens, vel cum oleum deberet, oleum dederit, quasi majorem modum debens, superfluum olei esse repetendum, non totum: et ob hoc peremptam esse obligationem. — § 6. Idem Marcellus adjicit, si cum fundi pars mihi deberetur, quasi totus deberetur aestimatione facta, solutio pecuniæ solidi pretii fundi facta sit, repeti posse non totum pretium, sed partis indebitæ [pretium]. — § 7. Adeo autem perpetua⁴⁴ exceptio parit conditionem, ut Julianus lib. 10 scripsit, si emptor fundi damnaverit heredem suum, ut venditorem nexu venditi liberaret, mox venditor ignorans rem tradiderit, posse eum fundum condicere. Idemque, et si debitorem suum damnaverit liberare, et [ille] ignorans solverit. — § 8. Qui filiofamilias solverit; cum esset ejus peculiaris debitor, si quidem ignoravit ademptum ei peculium, liberatur: si scit⁴⁵, et solvit, conditionem non habet: quia sciens indebitum solvit. — § 9. Filiusfamilias contra Macedonianum mutuatus si solverit, et patri suo heres effectus, velit vindicare nummos, exceptione summovebitur a vindicatione nummorum. — § 10. Si quis quasi ex compromisso condemnatus, falso solverit, repetere potest. — § 11. Hereditatis vel bonorum possessori, si quidem defendat hereditatem, indebitum solum condici poterit: si vero is non defendat, etiam debitum solum repeti potest. — § 12. Libertus, cum se putaret operas patrono debere, solvit; condicere⁴⁶ eum non posse, quamvis putans se obligatum solvit, Julianus lib. 40 Digestorum scripsit: natura enim operas patrono libertus debet. Sed et si non operas patrono sunt soluta, sed, cum officium ab eo desideraretur, cum patrono decidit pecunia, et solvit, repetere non potest. Sed si operas patrono exhibuit, non officiales, sed fabriles, veluti pictorias, vel alias, dum putat se debere, videndum, an possit condicere? Et Celsus lib. 6 Digestorum putat, eam esse causam operarum, ut non sint eadem, neque ejusdem hominis, neque eadem exhibentur: nam plerumque⁴⁷ robur hominis, ætas temporis oportunitasque naturalis mutat causam operarum: et ideo nec volens reddere potest. Sed hæc (inquit) operas recipiunt aestimationem, et interdum licet aliud præstemus (inquit) aliud condicimus: ut puta fundum indebitum dedi, et fructus⁴⁸ condico: vel hominem indebitum, et

infr. de nautico fœnor. — 38. L. 28, C. de usur. — 39. L. 40, in pr. infr. h. t. — 40. L. 24, supr. eod.; L. 21, § 1, supr. de inoffic. testam. — 41. L. 17, C. de solutionibus. — 42. L. 84, in pr. infr. de reg. jur. — 43. L. ult. C. communi divid. excip. N. Leon. 102. — 44. L. 40, in pr. infr. h. t. — 45. L. 21, § 1, supr. de inoffic. testam. — 46. L. 28, infr. de præscr. verb. — 47. *Idem l. 31, infr. de solutio. — 48. L. 18, in pr. supr.; L. 65, § 5, infr. h. t.*

E

de Edendo, pag. 275. lib. 2. tit. 13.

de Effractoribus et expilatoribus. 1579. * 47. 18.

de Eo, per quem factum. 270. * 2. 10.

— qui pro tutore. 888. * 27. 5.

— quod certo loco dari oportet. 537. * 13. 4.

de Evictionibus. 713. * 21. 2.

Eum, qui appellaverit in Prov. 1645. * 49. 11.

de Exceptione rei judicate. 1437. * 44. 2.

— rei venditæ et trad. * 21. 3.

de Exceptionibus, præscriptionibus. 1435. * 44. 1.

de Excusationibus. 840. * 27. 1.

de Exercitoria actione. 554. * 44. 1.

ad Exhibendum. 486. * 40. 4.

Expilate hereditatis. 1579. * 47. 19.

Ex quibus causis majores XXV annis. 340. * 4. 6.

de Extroordinariis cognit. 1602. * 50. 13.

— criminibus. 1574. * 47. 11.

F

Familie eriscundæ. 470. * 10. 2.

de Feniis et dilationibus. 274. * 2. 12.

de Fideicommissaria hered. petitione. 388. * 5. 6.

de Fideicommissariis libertatibus. 1288. * 40. 5.

de Fide instrumentorum. 757. * 22. 4.

de Fidejussoribus et mandatoribus. 1493. * 46. 1.

— et nominatoribus. 860. * 27. 7.

Finium regundorum. 469. * 10. 1.

de Fluminibus, ne quid in flum. publ. 1403. * 43. 12.

de Fonte. 1419. * 43. 22.

de Fugitivis. 496. * 11. 4.

de Fundo dotali. 768. * 23. 5.

de Furibus balneariis. 1579. * 47. 17.

Furti adversus nautas. 1557. * 47. 5.

de Furtis. 1538. * 47. 2.

G

de Glande legenda. 1451. * 43. 28.

de Gradibus et affinis. 1221. * 38. 10.

H

de Heredibus instituendis. 883. * 28. 5.

de Hereditate vel actione vendita. 645. * 18. 4.

de Hereditatis petitione. 374. * 5. 3.

de His, quæ in testamento delentur. 882. * 28. 4.

— pœnæ causa relinquuntur. 1079. * 54. 6.

— pro non scriptis habentur. 1080. * 54. 8.

— ut indignis aufer. 1080. * 54. 9.

de His, qui effuderint vel dejecerint. 460. * 9. 3.

— notantur infamia. 293. * 3. 9.

— sui vel alieni juris sunt. 241. * 4. 6.

de Homine libero exhibendo. 1431. * 43. 29.